

Değişen Dünyada Değişmeyen Değerler: Türk Cumhuriyetlerinde Üniversite Öğrencilerinin İş Etiğine Yönelik Tutumları

Seyil NAJİMUDİNOVA*

Azamat MAKSÜDÜNOV**

Kenan ÖZDEN***

Elşen BAĞIRZADE****

Raşid TAZHİBAYEV*****

Öz

Son yıllarda gelişen işletmecilik anlayışları doğrultusunda işletmelerin yaşamında saygın bir yer elde edebilmeleri ve başarılı olabilmeleri için işletmecilik uygulamalarında toplumsal sorumluluk ve etik konusu öne çıkmaktadır. Hızla değişen iş dünyasında farklı kültürel ortamlara bağlı kalmaksızın, iş etiği ile ilgili eğitim-öğretim ve araştırma faaliyetlerinin sürekli devam ettirilmesi önem kazanmaktadır. Bu bağlamda yapılan çalışma, Kırgızistan, Türkiye, Azerbaycan ve Kazakistan özelinde geleceğin potansiyel girişimcileri, liderleri ve yöneticileri olan işletme bölümü öğrencilerinin iş etiğine yönelik tutumları ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda, Kırgızistan – Türkiye Manas Üniversitesi (n=97), Haliç Üniversitesi (n=96), Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi (n=114) ve Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi'nde (n=100) İşletme eğitimi görmekte olan 407 öğrenci üzerine bir anket uygulanmış ve karşılaştırma yapılmıştır. Genel olarak öğrencilerin iş etiği konusunda bilinçli oldukları ve ülkeler arası etik tutumlarında anlamlı farklılıkların olduğu sonucuna varılmıştır. Araştırmadan elde edilen bilgiler, işletme alanında eğitim veren kurumlar ve iş dünyasındaki gelecek kuşak girişimci ve yöneticiler açısından önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler

İşletme eğitimi, girişimcilik, etik, iş etiği, ATBEQ, değerler, iş değerleri, kültürlerarası araştırmalar, Türk Cumhuriyetleri

Geliş Tarihi: 05 Mart 2016 –Kabul Tarihi: 11 Mayıs 2017

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

Najimudinova, Seyil vd. (2018). “Değişen Dünyada Değişmeyen Değerler: Türk Cumhuriyetlerinde Üniversite Öğrencilerinin İş Etiğine Yönelik Tutumları”. *bilig – Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 87: 129-156.

* Yrd. Doç. Dr., Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü –Bişkek/Kırgızistan
seyil.najimudinova@manas.edu.kg

** Yrd. Doç. Dr., Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü –Bişkek/Kırgızistan
azamat.maksudunov@manas.edu.kg

*** Prof. Dr., İstanbul Gelişim Üniversitesi, Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, Endüstri Mühendisliği Bölümü – İstanbul/Türkiye
kozden@gelisim.edu.t

**** Doç. Dr. Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi, İktisat Fakültesi – Bakü/Azerbaycan
elshan.bagirzadeh@unec.edu.az

***** Öğr. Gör. Dr., Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Kazak - Türk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü – Türkistan/Kazakistan
rashid.tazhibayev@ayu.edu.kz

Giriş

Gün geçtikçe artan bir hızla ve çeşitlenerek her alanda etkisini gösteren sosyo-ekonomik, siyasi ve teknolojik gelişmeler ile küreselleşme, dünyada önemli ölçüde değişim ve dönüşümlere yol açmaktadır. Değişen dünya her ne kadar toplumsal değerlerde de birtakım değişimler yaratsa bile, iş dünyasında değişmemesi gereken birtakım değerler bulunmaktadır.

Bu çerçevede *İş Etiği, girişimcilikte değerler, işletmelerin sosyal sorumlulukları* konuları son on beş yılda Batı'da en çok araştırılan konular arasında yer almaktadır. Dünyada iş etiği ile ilgili olarak yapılan araştırmalar konusunda ülkelere göre yapılan karşılaştırmalar, ABD'nin ilk sırayı aldığını, onu sırasıyla İngiltere, İspanya, Almanya, Fransa, Avustralya, Tayvan, Çin ve Güney Kore'nin izlediğini göstermektedir (Chan vd., 2009). Bu gelişmelere paralel olarak hemen hemen tüm ülkelerde üniversitelerin işletme, kamu yönetimi ve mühendislik bölümlerinin müfredat programlarına 'iş etiği' dersleri konulduğu gibi girişimcilik alanında yapılan kongre ve konferans gibi bilimsel etkinliklerin de çoğaldığı görülmektedir. Bunun yanında özellikle çevresel (dış) etkenlerle gelişen kalite ve işletmecilik anlayışı sonucunda topluma ve çevreye karşı saygı ve duyarlılık büyük önem kazanmıştır. Bu olgu da iş etiği veya girişimcilikte etik konusunu öne çıkan bir araştırma ve uygulama alanına dönüştürmüştür. Bununla birlikte girişimcilik ve etik alanlarının arakesiti, oldukça önemli sayıda yapılan araştırmaya karşın, halen yeterince olgunlaşmamış olup, geliştirilmeye gereksinim duyar düzeyde bulunmaktadır (Harris vd. 2009: 408).

Bir yandan, iş dünyasındaki uygulamalarda etik olmayan ve düzmece nitelikli kararlar alınması ve üstelik bunlardan bazılarının dalga halinde küresel skandallara dönüşmesi (örneğin Volkswagen'in emisyon değerlerini çarpıtması ve HSBC skandalları vb), etik dışı bu uygulamaların kaynaklanma nedenlerini araştırmaya itmektedir. Nedeni, Felton ve Sims'e göre (2005: 377) eski işletme öğrencilerine üniversite eğitimleri sırasında iş etiği ve girişimcilikte etik konularının yeterli bir biçimde verilmemesi gibi boşluktan kaynaklanmaktadır. Kuşkusuz işletme okulları ve bölümlerince eğitim programlarını düzenleyen unutmamaları gereken bir nokta vardır ki o da, bugünkü öğrencilerin geleceğin yöneticileri ve işverenleri olarak başkalarına karşı etiksel davranış sergileyerek, onları etkileyecek olmalarıdır. Armstrong vd. (2003: 2), geleceğin üst düzey yönetici ve politikacıları olacak bugünkü öğrencilerin ahlaki

ve etiksel gelişmesinde eğitimin çok önemli bir role sahip olduğunu vurgulamaktadırlar. Öte yandan, iş etiği üzerinde araştırma sayısının artmasında etkili olan bir etmen de, iş dünyasının giderek küreselleşmesidir (Barclay ve Smith 2003, Phau ve Kea 2007). Jagger ve Volkman (2013: 1) ise iş dünyasında kurumsal skandalların bolluğunun işletmelere olan güvenin sarsılmasına yol açtığını belirterek, bu bağlamda iş dünyasında etik standartlarını yükseltecek olan öğrenciler topluluğunu yetiştirme görevinin üniversitelere düştüğünü paylaşmaktadırlar. Üniversitelere, gelecek kuşağın yöneticileri olan gençlere eğitim verirken açıklık, hesap verebilirlik ve sürdürülebilirlik gibi iş değerlerinin benimsenmesinde önemli bir sorumluluk düşmektedir.

Dünyadaki finansal krizler, dev işletmelerin başarısızlıkları, toplumların dürrüstlük ve etik uygulamalara karşı ilgi ve endişesinin artması, işletme ve çevrelerinde bir şeylerin yanlış gittiğinin göstergesi olmaktadır.

Son yıllarda özellikle Batı ülkelerinde *İş Etiği* (Business Ethics -BE) dersi üniversitelerin eğitim programlarında yer bulmaktadır. Bu bağlamda Rizvi vd. (2012), İş Etiği dersinin uygulamaya daha da dönük olarak ve kavramsal bir çerçeve içinde, üniversitelerin müfredat programlarında yer almasını önemle önermektedirler. Bu derslerin içerikleri, genel olarak bakıldığında yasa ve etik arasındaki ilişkiler, işletmelerin görgü kuralları, etik ve çevre, etik ve insan kaynakları, etik ve reklamcılık vb gibi ortak konu başlıklarını kapsamaktadır (Kacetl, 2014). Bazı araştırmalar da göstermiştir ki üniversitede okutulan etik derslerinin gerçekte var görünüp uygulamada yok olduğunu, başka bir deyişle İş Etiği derslerinin üniversitelerde biçimsel olarak yer aldığını ortaya koymaktadır (Gölbaşı 2009: 37).

Genel olarak bakıldığında, yalnızca işletmecilik alanında eğitim alan bireylerin değil, genel olarak yüksek eğitim gören tüm bireylerin iş etiği konusunda daha çok duyarlı olmaları beklenmekte ve yüksek eğitimli bireylerin daha düşük etik standartlarına daha az gönüllü oldukları ileri sürülmektedir (Kum-Lung ve Teck-Chai 2010: 227).

Literatürde Öğrencilerin Etik Algıları

Üniversite öğrencilerinin etik konusunda algılama ve tutumlarını araştıran çalışmaların çoğu, değişik ülke uyruklu işletme öğrencilerinin etik konusundaki yargılarını karşılaştırmıştır. Bu çalışmaların çoğu gelecekte iş yaşamında yer alacak olan üniversite öğrencilerinin, özellikle işletme öğrencilerinin, iş-

letmelerin etik ilkelere uygun davranıp davranmadıklarını belirlemek ve etik tutum ve algılarını ölçmek amacıyla tasarlanmıştır.

Preble ve Reichel'in (1988: 941), coğrafi, kültürel, ekonomik ve dini bakımlardan birbirinden farklılık gösteren ABD'li (n=129) ve İsraili (n=150) işletme öğrencileri üzerinde yaptıkları araştırma, geleceğin yöneticileri olacak bu öğrencilerin iş etiği üzerindeki tutumlarında farklılıklar olduğunu göstermiştir. Farklılıkların yanında bazı benzerliklerin de olduğu görülmüştür. Ayrıca bu iki öğrenci grubunun görece yüksek etik standartlarına sahip oldukları sonucuna da varılmıştır.

Preble ve Reichel, 1988'de yaptıkları bu araştırmalarında, Neumann ve Reichel'in 1979'da geliştirdikleri ATBEQ (Attitudes Towards Business Ethics Questionnaire) ölçeğini kullanmışlardır. Pek çok ülkedeki araştırmacılar da söz konusu ölçekten, farklı kültürel örneklem için geniş olarak ve başarılı bir biçimde yararlanmışlardır (Small 1992, Sims & Gegez 2004, Phau ve Kea 2007, Nurmahamatuly 2010, Sims ve Wimmer 2011, Bageac vd. 2011, Rizvi vd. 2012, Yıldırım ve Uğuz 2012, Al-shaikh vd. 2012, Shields vd. 2013). 30 değişik maddeyi içeren ankette, katılımcıların 5'li Likert ölçeği ile bu maddelerde yer alan etik ile ilgili anlatımlara katılım düzeyi derecelendirilmiştir ('1' kesinlikle katılmıyorum', ... , '5' kesinlikle katılıyorum). Stevens (1979) ATBEQ ölçeğindeki her bir maddeyi 4 ayrı iş felsefesi altında toplamıştır. Bageac vd. (2011), aynı ölçek ile beş ek maddeyi beşinci felsefe olarak ankete eklemişlerdir. Kategoriler, en çok kendine-odaklılıktan (self-oriented), en az kendine-odaklılığa kadar bir aralık oluşturmakta olup bunlar; Makyavelist (Machiavellian), Sosyal Darwinizm (Social Darwinism), Etik Görelilik (Ethical Relativism), Yasallık (Legalism) ve Ahlaki Nesnellik (Moral Objectivism). Small (1992: 746), araştırmasında Batı Avustralya, ABD ve İsrail'de işletme öğrencileri arasında iş etiği konusundaki ortak yönlerin daha çok olduğunu gözlemlemiştir.

Rusya'da ise, kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre etik açıdan daha duyarlı oldukları ve etiğe daha uygun kararlar verdikleri, bunun yanında öğrencilerin üst sınıflara doğru gittikçe etik olmayan davranışlara daha çok hoşgörü gösterdikleri ortaya konulmuştur (Ludlum ve Moskaloinov 2005: 160).

Phau ve Kea (2007: 61) ise Avustralya, Singapur ve Hong Kong'da kültürlerarası karşılaştırmalı bir çalışmanın sonucunda iş etiği üzerinde kültürel farklılık-

ların etkili olduğunu ortaya koymaktadırlar. Araştırmaya katılan öğrencilerin dini ve cinsiyeti gibi demografik özellikleri, kendi etik (ahlaki) davranış ve düşünceleri üzerinde farklılığa yol açmaktadır. Dini değerlerini ön planda tutan katılımcıların kendilerini daha etik gördükleri, erkek öğrencilerin de kız öğrencilere kıyasla daha çok etik oldukları algılaması ortaya çıkmaktadır.

Ahmad vd. (2008: 149) Malezya'da üniversite işletme bölümü öğrencilerinin akademik dürüstlük ve iş etiği üzerindeki tutum ve algıları arasında bağlantı kurmaya çalışmış ve ödevler ile ilgili sahtekârlığı kabullenen öğrencilerin işletmelerin etik olmayan uygulamalarına daha hoşgörülü oldukları sonucuna varmıştır.

Sims ve Wimmer (2011), Avusturya'daki öğrencilerin iş yaşamında etiğin ve ahlaki değerlerin önemli olduğunu düşünmelerine karşın, iş dünyasının kendine özgü birtakım kurallarla yönetildiği algılaması içinde bulduklarını paylaşmaktadırlar. Çalışmada, Avusturyalı öğrencilerin daha çok makyavelizm iş felsefesini yansıttığı belirtilmekte ve kadınların daha az makyavelist görüş sahibi olduğu dile getirilmektedir.

Bageac vd. (2011: 391), Fransa ve Romanya'daki işletme öğrencilerinin iş etiği konusunda algılama farklılıklarını araştırmışlardır. Çalışmada, Romen öğrencilerin daha çok makyavelist eğilim gösterdikleri, Fransız öğrencilerin ise sosyal darvinizm ve ahlaki nesnellik değerlerinin daha yüksek olduğu belirtilmektedir. Ayrıca kızların erkeklere kıyasla makyavelizme daha az olumlu yaklaşıtları, tersine sosyal darvinizmi daha çok olumlu buldukları saptanmaktadır.

Çek Cumhuriyeti'nde İşletme Bölümü öğrencileri ile bu ülkeye değişim programı ile diğer ülkelerden gelen öğrenciler arasında yapılan araştırmaya göre, İş Etiği dersinin büyük bir ilgi gördüğü ve bu iki grubun İş Etiği üzerine görüşleri arasında genel olarak anlamlı bir farklılığın olmadığı belirtilmektedir (Kacetl 2014: 875).

ABD ve Japonya'da üniversite öğrencilerinin demografik değişkenleri ile iş etiği tutumları arasındaki ilişkiler araştırılmıştır (Shields vd. 2013: 11-13). Japon öğrencileri, ATBEQ ölçeğindeki makyavelist 7 ifade ile 3 Sosyal Darwinizm ifadesine daha yüksek katılım gösterirken, ABD öğrencileri ancak Makyavelist 3 ifade ile 1 Sosyal Darwinizm ifadesine yüksek katılım oranı göstermektedir.

Kuveyt'te işletme öğrencilerinin demografik ve kişisel özelliklerindeki (cinsiyet, eğitim durumu, etik konusunda seminerlere katılıp katılmaması, çalışma

durumu) farklılıkların iş etiği üzerinde tutumlarına olan etkisi araştırılmıştır (Al-shaikh vd. 2012: 128). Diğer araştırmalarda olduğu gibi etik algılaması ve tutumu cinsiyete göre farklılık göstermiştir. Akademik düzeyine göre Üniversitede, üçüncü ve son sınıf öğrencilerinin birinci ve ikinci sınıf öğrencilerine kıyasla iş etiği konusuna daha yüksek bir oranda olumlu yaklaşıtları anlaşılmıştır. Başka bir ilgi çekici bulgu da, katılımcıların iş etiği konusunda seminerlere katılıp katılmama ve çalışma durumlarının onların etik yönelimlerine etkilerinin görülmemesi olmuştur. Kuveytli öğrencilerin, kültürel anlamda diğer kültür temsilcileri ile karşılaştırılması sonucunda Malezyalı ve İranlı öğrencilere daha çok benzerlik gösterdikleri; buna karşılık ABD, Avustralya ve İsraili öğrencilerle daha çok ayrıştıkları belirlenmiştir. Buna göre, bireylerin iş etiği konusundaki tutum ve algılamalarının üzerinde kültür faktörünün etkisinin oldukça büyük olduğu anlaşılmaktadır.

Özalp vd'nin (2008: 69) Türkiye'de işletme öğrencileri üzerinde yaptıkları araştırmaya göre, öğrencilerin iş etiğinin önemli bir bileşeni olan sosyal sorumluluk algılamalarının daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra cinsiyet göz önüne alındığında kız öğrencilerin algılama düzeyleri tüm bölümlerde erkek öğrencilerden daha yüksek çıkmıştır.

Yıldırım ve Uğuz'un (2012: 185) Türkiye'de yaptığı diğer bir araştırmada işletme bölümü öğrencilerinin etik algılarının kamu yönetimi bölümü öğrencilerinin etik algısından daha güçlü olduğu sonucu çıkmıştır. Gulova vd'nin (2013: 46) Türkiye'de işletme son sınıf öğrencileri örneğinde yaptığı araştırmada kız öğrencilerin Sosyal Darwinizm konusunda daha düşük değere sahip olduğu, Türk öğrencilerin Fransız öğrencilere kıyasla Makyavelizm ve Sosyal Darwinizm değerlerinin daha yüksek çıktığı, Romen öğrencilere göre aynı kategorilerde daha düşük değerlere sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Öte yandan araştırmacıların tümü, işletme bölümlerinde iş etiği derslerinin konulmasını önemle vurgulamışlardır.

Comegys (2013), Amerikalı, Finlandiyalı ve Çinli öğrencilerin iş etiğine karşı tutumlarını ölçmek amacıyla yaptığı karşılaştırmalı araştırmada katılımcıların ülkesi, sınıfı, cinsiyeti, yaşı, genel not ortalaması, etik derslerinin alınıp alınmaması gibi değişkenler arasında ilişki kurmaya çalışmış ve üç ülke arasında benzerliklerden daha çok farklılıkların olduğunu saptamıştır. Ayrıca, öğrencilerin sınıfları ilerledikçe, ATBEQ ölçeğindeki maddelere katılım oranı da artmıştır. Öğrencilerin genel not ortalaması ile ATBEQ maddelerine katılım

oranı arasında bir ilişkinin olmadığı sonucuna varılmıştır. Amerikalı ve Finlandiyalı erkek öğrencilerin kız öğrencilere kıyasla iş etiğine karşı olumlu tutum gösterdiği; ancak üç ülkede de öğrencilerin yaşı ilerledikçe, etik sorunlar konusunda daha çok endişelendikleri sonucu çıkmıştır.

Assudani vd. (2011: 112), işletmelerin etik ve sosyal sorumluluklarının önemi konusunda ABD’li öğrencilerin algılamasında eğitimin etkisini araştırırken öğrencileri etik yönelimlerine göre durumsal yaklaşanlar (situationists), mutlak yaklaşanlar veya idealistler (absolutists), öznelciler (subjectivists) ve istisnacılar (exceptionists) olmak üzere 4 kategoriye ayırmıştır.

Rizvi vd’nin (2012: 183) Pakistan’da işletme öğrencilerinin iş etiği ve sosyal sorumlulukla ilgili tutumlarını ölçmek için yaptığı araştırma sonucunda kız ve erkek öğrencilerin tutum farklılıkları ortaya çıkmıştır; kız öğrencilerin erkeklerle göre etik konusunda daha olumlu tutumda oldukları sonucuna varılmıştır. Bunun yanında eğitim düzeyi ve iş etiği konusunda bilgi sahibi olmanın, sosyal ve etik sorumluluk için daha olumlu tutuma yol açtığı anlaşılmıştır.

Fatoki ve Marengo (2012: 5871), Güney Afrika Cumhuriyeti’nde öğrencilerin iş etiğine karşı tutumunun eğitim düzeyine göre farklılık gösterdiğini ve aynı zamanda öğrencilerin uyuşuğu ve cinsiyeti gibi değişkenler arasında farklılık olmadığını belirlemişlerdir. Lumsden ve Fatoki (2013: 251), Güney Afrika Cumhuriyeti’nde yaptığı başka bir çalışmada işletme öğrencileri ile işletme bölümü dışı öğrencileri karşılaştırdıklarında birincilerin etik konusunda daha duyarlı ve olumlu oldukları sonucunu paylaşmışlardır.

Sims & Gegez’e (2004: 260) göre iş etiği üzerinde yukarıda belirtilen kültürlerarası karşılaştırmalı araştırmaları paylaşmak, yöneticilerin, çalışanlar arasındaki kültürlerarası etik anlayışı farklılıklarını anlamalarına yardımcı olacaktır. Ayrıca ileride farklı kültürel özelliklere sahip olan işletme yöneticilerini yetiştirmek için eğitim programlarının hazırlanmasında katkı sağlayacaktır.

Dünyada iş etiği ve işletmelerin sosyal sorumlulukları konusunda yapılan araştırmalar çoğalmıştır. Ancak gelecekteki yönetici ve girişimci adaylarının iş etiği ile algılamalarını ve tutumlarını ölçen ampirik araştırmaların daha çok Avrupa ülkelerinde, ABD’de ve Güney Doğu Asya ülkelerinde daha ağırlıklı olarak yapıldığı görülmektedir. Öte yandan iş etiği konusu Türkiye’de de diğer Türk Cumhuriyetlerine kıyasla daha çok ilgi görmekte olup bu konuda yapılan ampirik çalışmalar yeterli sayıdadır. Bununla birlikte Eğri ve Sunar

(2010: 64) Türkiye’de iş etiği ile ilgili akademik alanda yapılan araştırmaların olgudan çok uygulamaya, kuramsal olmaktan çok olaya yönelik olduğunu belirterek, üniversitelerdeki ahlak eğitiminin de genellikle soyut ve felsefi alanla sınırlı kaldığını ve güncel sorunlarla ilgili bir bakış üretememediğini ileri sürmektedir. Bayraktaroğlu vd. (2005: 382) ise Türkiye’de üniversitele- rin programlarında etik eğitime yeterince yer verilmediğini öne sürerek, İşletme ve Kamu Yönetimi gibi programlarda etik konusunun görece daha yoğun olarak yer aldığını belirtmektedir. Türkiye dışındaki diğer Türk Cum- huriyetlerinde söz konusu alanda araştırmalar oldukça yetersizdir. Bu alanda Nurmakhmatuly’nın (2009) Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkiye’de yöneticilerin iş etiği, Nurmakhmatuly (2010) tarafından Kazak ve Türk yöneticilerin iş etiği, Özden vd.nin (2014) Kırgızistan ve Türkiye’de işletme lisans öğrencilerinin iş etiği üzerinde kültürlerarası karşılaştırmaya dayanan çalışmaları söz konusudur.

Erdener (2011: 7), Kırgızistan ve Kazakistan da içinde olmak üzere Orta Asya ülkeleri arasında iş etiğine odaklı eğitim-öğretim ve araştırma alanında az farklılıklar bulunduğunu ve bu etkinliklerin Eski Sovyet ülkeleri arasında lider konumda olan Rusya ile kıyaslandığında daha az kurumsallaşmış dü- zeyde olduğunu ileri sürmektedir. Bu çerçevede söz konusu açığı kapatmak için, temelden farklı olan kültürlerden üretilen çözüm modellerini kendine mal etmek ve uyarlamak kuşkusuz ki yararlı bir yaklaşım değildir. Bunun yerine, onları da göz önünde bulundurarak Orta Asya’daki güncel gerçeklere, tarihi ve kültürel özgeçmişe dayalı araştırmaları yaparak uygun olan çözüm ve yaklaşımların aranması yoluna gidilmelidir.

Ayrıca 2009’da Geneva’da Global Ethics Forum’da *Globethics.net* adlı ulusla- rarası vakıf, 1995-2009 arası dünyada dokuz farklı bölgede İş Etiği üzerinde eğitim-öğretim ve araştırma uygulamaları araştırılmış ve “Global Survey on Business Ethics in Teaching, Training and Research” adlı rapor sunulmuştur. Söz konusu 9 bölge, Kuzey Amerika, Latin Amerika, Avrupa, Sahara Afrika, Orta Doğu ve Kuzey Afrika, Orta Asya, Güney ve Güney-Doğu Asya, Doğu Asya ve Okyanusyadan oluşmaktadır (Rossouw ve Stückelberger 2012). Çı- lışma, Orta Asya ülkelerinin günümüzde büyük fırsatlar ve tehditlerle karşı karşıya bulduklarını, Sovyetler Birliği’nin dağılması sonucu yeni gerçeklerle ve etik değerlerde düzensizliklerle karşılaştıklarını ve sahip oldukları yeraltı zenginliklerin dünyanın ilgi ve dikkatini çektiğini öne sürmektedir. Dolayı-

ıyla Orta Asya ülkelerinin, sahip oldukları potansiyeli değerlendirerek hızla gelişebilmeleri için İş Etiği gibi alanlarda dünya standartlarına uygun bir iş iklimini yaratmaları ve sürdürmeleri gerekir.

Tablo 1. *Araştırmaya Katılan Ülkeler Profili*

	Kırgızistan	Türkiye	Azerbaycan	Kazakistan
Yüzölçümü	199. 951 km ²	783, 562 km ²	86. 600 km ²	2. 724. 900 km ²
Nüfus sayısı (2016)	6. 019 million	80. 81 million	9. 867 million	17. 98 million
GSYİH (2016) nominal	\$7. 061 billion	\$905 billion	\$39,207 billion	\$170 billion
Kişi Başına GSMH (2016) nominal	\$1, 139	\$11, 124	\$4, 097	\$9,224
Yönetim Biçimi	Parlamentar cumhuriyet	Demokratik üniter parlamenter cumhuriyet	Baskın parti, üniter, parlamenter	Cumhuriyet
Başkenti-Nüfusu	Bişkek -937,400	Ankara -4,587,558	Baku- 2,122,300	Astana- 835,153

Kaynak: <http://data.worldbank.org>

Türk Cumhuriyetlerini biraraya getirmeye zorlayan etmenleri Geybullayev ve Kurubaş (2002) iç ve dış dinamik olmak üzere ikiye ayırmaktadır. İç dinamikler olarak kültürel yakınlık doğuran coğrafi ve tarihsel yakınlık, ekonomik gereksinimler ve ortak pazar avantajları; bunun yanında dış dinamikler olarak bölgesel entegrasyon, uluslararası ekonomik yapı ve küreselleşme öne çıkmaktadır. Dolayısıyla Türki Cumhuriyetlerde İş Etiği konusunun görece daha az araştırılmış olması, bir yandan hem akademik hem de uygulama çevreleri açısından ilgi uyandırmaktadır. Öte yandan da sosyo-kültürel özellikleri, farklı boyutlardaki ekonomik yapıları (bkz. Tablo 1) ve tarihsel özgeçmişleri nedeniyle Kırgızistan, Türkiye, Kazakistan ve Azerbaycan üzerinde kültürlerarası bir karşılaştırma çalışması yapılması akademisyenler, yatırımcılar, politikacılar, girişimciler gibi ilgili taraflara gerekli bilgileri sağlayacaktır.

Araştırmanın Amacı, Yöntemi ve Bulgular

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın temel amacı, geleceğin potansiyel girişimcileri ve yöneticileri olan işletme bölümü öğrencilerinin iş etiğine yönelik tutumlarının Kırgızistan, Türkiye, Azerbaycan ve Kazakistan özelinde karşılaştırmalı olarak ortaya konulmasıdır.

Araştırmanın Yöntemi

Belirlenen amaca ulaşmak için birinci el verilerin yanı sıra, ilgili yazından elde edilen bilgilerden de yararlanılmıştır. Birinci el veriler, anket yöntemiyle Kırgızistan–Türkiye Manas Üniversitesi (Kırgızistan; n=97), Haliç Üniversitesi (Türkiye; n=96), Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi (Azerbaycan; n=114) ve Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi’nde (Kazakistan; n=100) İşletme eğitimi görmekte olan öğrencilerden (toplam n=407) yüze yüze görüşülerek toplanmıştır.

Araştırmada Neumann ve Reichel (1979) tarafından geliştirilen ve araştırmalarda sıkça kullanılan ATBEQ (Attitudes Towards Business Ethics Questionnaire) ölçeği kullanılmıştır. Yanıtlar, 5’li Likert ölçeğine göre “1- kesinlikle katılmıyorum, ... , 5- kesinlikle katılıyorum” şeklinde düzenlenmiştir. Kullanılan ölçeğin güvenilirliği Cronbach Alpha yöntemi ile 30 değişken üzerinde sınanmış ve Alpha değeri 0,72 olarak hesaplanmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde tanımlayıcı istatistiklerin yanı sıra, T testi ve varyans analizinden yararlanılmıştır.

Bulgular

Öncelikle katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin bulgular, daha sonra öğrencilerin iş etiği konusundaki algılamaları ve devamında iş etiği algılamalarının üniversite, sınıf, yaş gibi değişkenlere göre farklılıklarını içeren bulgulara yer verilmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyete göre dağılımı Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. *Katılımcıların Cinsiyete Göre Dağılımı*

	Kız		Erkek		Toplam	
	F	%	F	%	F	%
Kırgızistan – Türkiye Manas Üniversitesi	64	66,0	33	34,0	97	100,0
Haliç Üniversitesi	37	38,5	59	61,5	96	100,0
Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi	32	28,1	82	71,9	114	100,0
Ahmet Yesevi Üniversitesi	37	37,0	63	63,0	100	100,0
Toplam	170	41,8	237	58,2	407	100,0

Üniversitelerin Etik Tutumlarıyla İlgili Bulgular: Tablo 2 de görüleceği gibi, araştırmaya Kırgızistan– Türkiye Manas Üniversitesi’nden (KTMÜ) 64 kız ve 33 erkek olmak üzere toplam 97 öğrenci, Haliç Üniversitesi’nden (HÜ) 37 kız ve 59 erkek öğrenci olmak üzere toplam 96 öğrenci, Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi’nden (ADIÜ) 32 kız ve 82 erkek öğrenci olmak üzere toplam 114 öğrenci ve Ahmet Yesevi Üniversitesi’nden (AYÜ) 37 kız ve 63 erkek olmak üzere toplam 100 öğrenci katılmıştır. İşletme eğitimi gören öğrencilerin cinsiyete göre dağılımları ülkelere göre farklı oranlarda olmakla birlikte, araştırma kapsamındaki üniversitelerde işletme eğitimi görmekte olan öğrencilerin cinsiyete göre dağılımlarına uygun olduğu belirtilmelidir. Bu açıdan, örneklemin evreni temsil etmesi açısından uygun olduğu söylenebilir.

Üniversite Sınıflarına Göre Bulgular: Yaş özellikleri bakımından öğrenciler tüm üniversitelerde 19-22 yaş arasında yoğunlaşmakla birlikte, HÜ (%22) ve AYÜ’de (%34) 23 yaş ve üzeri gruplarda öğrenci sayısının, KTMÜ’ne göre (%13) ve ADIÜ’ne göre (%2,6) daha fazla olduğu görülmektedir. Diğer üniversitelerden farklı olarak ADIÜ’nde 17-18 yaş grubundaki (%41) öğrencilerin oranının yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 3. Katılımcıların Yaş ve Sınıflara Göre Dağılımı

Yaş	KTMÜ		HÜ		ADIÜ		AYÜ	
	F	%	F	%	F	%	F	%
17-18	3	3,1	4	4,2	47	41,2	9	9,0
19-20	40	41,2	18	18,8	39	34,2	13	13,0
21-22	41	42,3	53	55,2	25	21,9	44	44,0
23 ve üzeri	13	13,4	21	21,9	3	2,6	34	34,0
Toplam	97	100,0	96	100,0	114	100,0	100	100,0
Sınıf	F	%	F	%	F	%	F	%
<i>I. Sınıf</i>	31	32,0	14	14,6	38	33,3	26	26,0
<i>II. Sınıf</i>	24	24,7	38	39,6	38	33,3	13	13,0
<i>III. Sınıf</i>	18	18,6	27	28,1	17	14,9	27	27,0
<i>IV. Sınıf</i>	24	24,7	17	17,7	21	18,4	34	34,0
Toplam	97	100,0	96	100,0	114	100,0	100	100,0

Araştırmaya lisans düzeyinde tüm sınıflarda eğitim görmekte olan öğrenciler katılmıştır ve katılan öğrencilerin sınıflara göre dağılımı en az 13 öğrenci (AYÜ), en çok 38 öğrenci (HÜ ve ADİÜ) şeklinde gerçekleşmiştir. Genel olarak yaş özellikleri bakımından ve sınıflara göre dağılım açısından örnek kitlelerin anakitleyi temsil edecek özelliklerde katılımcılardan oluştuğu söylenebilir. Katılanların genç kesimden oluşması, gelecekte iş etiği alanında yapılacak faaliyetlerin yönünü belirlemek açısından önem taşımaktadır.

Öğrencilerin etik boyutları ile üzerinde tutumları ile bulgular: Genel olarak katılımcıların iş etiği ile ilgili algılamaları iş etiği ölçeğindeki boyutlar temelinde değerlendirilmektedir. Öncelikle *Makyavelist felsefesine uygun değişkenler temelinde* öğrencilerinin etik algılamalarına ilişkin tanımlayıcı istatistiklerin yanısıra, alınan yanıtların ortalama değerlerinin 3'ten farklılığı (3-kararsızım) tek örneklem t testi ile araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 4'te ayrıntılı olarak sunulmuştur.

Tablo 4. *Makyavelist Felsefesine Göre Alınan Yanıtlar*

Soru.No	Etikle İlgili Değişkenler	N	Ort.	St.Sap.	Sig.
1	İş yaşamının tek etik değeri para kazanmaktır.	402	2,7239	1,23170	,000
2	İşinde başarılı olan bir kişinin etik sorunlar hakkında endişelenmesine gerek yoktur.	407	2,4201	1,13298	,000
3	İş/işletme kararları, ahlak felsefesiyle (etikle) değil, gerçekçi ekonomik davranışlarla ilgilidir.	402	3,1667	1,16883	,004
4	Etik değerler, iş dünyasıyla ilgili değildir.	405	2,4568	1,11303	,000
5	Dükkânımda her hafta belirli bir ürünün fiyatını artırırım ve sonra üzerine "indirimde" diye yazarım. Böyle yapmamda yanlış bir şey yoktur.	405	2,1877	1,27012	,000
6	Bir iş insanının ideallere takılı kalmaya bütçesi yetmez.	403	3,0571	1,13699	,314
7	Belirli bir hedefe ulaşmak isterseniz onu başarmak için gereken araçları elde etmek zorundasınız.	405	3,8247	1,14164	,000
8	İş dünyasının kendine özgü kuralları vardır.	404	3,8985	1,11702	,000
9	İyi bir iş insanı, başarılı bir iş insanıdır.	403	3,3375	1,23194	,000

$p \leq 0,05$ (1-Kesinlikle Katılmıyorum, 5-Kesinlikle Katılıyorum)

Makyavelist felsefesine uygun değişkenler temelinde elde edilen bulgulara göre 'Bir iş adamının ideallere takılı kalmaya bütçesi yetmez' ifadesinin dışındaki tüm değişkenlerin ortalamasının 3'ten (Kararsızım) farklı olduğu görülmektedir. Birinci, ikinci, dördüncü ve beşinci soruların ortalaması incelendiğinde öğrencilerin bu ifadelerle katılmadıkları, üçüncü, yedinci, sekizinci ve dokuzuncu sorulara katıldıkları yönünde bulgular elde edilmiştir. Başka bir deyişle, öğrencilerin genel olarak etik ile ilgili ifadelerin farkında oldukları söylenebilir. Önerilen 9 ifade içerisinde alınan yanıtların ortalamalarına bakıldığında en küçük değer 'Dükkânımda her hafta belirli bir ürünün fiyatını artırırım ve sonra üzerine "indirimde" diye yazarım. Böyle yapmamda yanlış bir şey yoktur' ifadesine ilişkin (ort.:2 ve st. sap.:1,27) olduğu görülmektedir. Başka bir anlatımla öğrenciler bu

görüşe katılmamaktadır. Öte yandan, enbüyük değerın ‘İş dünyasının kendine özgü kuralları vardır’ ifadesine ilişkin (ort.:3,9 ve st. sap.:1,11) olduğu, yani bu ifadeye öğrencilerin katıldıkları yönde sonuç elde edilmiştir.

İş etiği ölçeğindeki *Sosyal Darwinizm felsefesine uygun değişkenler temelinde* öğrencilerinin etik algılamalarına ilişkin tanımlayıcı istatistiklerin yanısıra, alınan yanıtların ortalama değerlerinin 3’ten farklılığı (3-kararsızım) tek örneklem t testi ile araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 5’te ayrıntılı olarak sunulmuştur.

Tablo 5. *Sosyal Darwinizm Felsefesine Göre Alınan Yanıtlar*

Soru.No	Etikle İlgili Değişkenler	N	Ort.	St.Sap.	Sig.
1	İş etiği, yalnızca halkla ilişkiler amaçlı bir kavramdır.	402	2,4975	1,06227	,000
2	Bugünkü iş dünyası ile geçmişteki arasında bir fark yoktur	400	1,9375	1,13438	,000
3	Rekabet edebilirlik ve karlılık, kendi başına var olan birbirinden bağımsız değerlerdir.	397	2,7204	1,19549	,000
4	Serbest ekonomi koşulları, toplumun gereksinimlerine en iyi biçimde hizmet edecektir. Rekabeti sınırlamak, yalnız topluma zarar verir ve aslında temel doğa yasalarını çiğner.	403	3,3672	1,16291	,000
5	Bir tüketici olarak, araba kazası için sigortaya başvurduğumda, hasar büyüklüğüne bakmaksızın olabildiğince fazlasını almaya çalışırım.	405	2,5753	1,23376	,000
6	Süpermarkette alışveriş yaparken fiyat etiketlerini ve paketleri değiştirmek uygundur.	402	2,2711	1,24288	,000
7	Bir çalışan olarak büro malzemelerini eve götürürüm; bu kimseye zarar vermez.	401	2,1446	1,21615	,000
8	Hasta olduğum günleri hak ettiğim tatil günleri olarak görürüm.	407	2,6069	1,32157	,000
9	Çalışanların ücretleri, arz-talep yasalarına göre belirlenmelidir.	403	3,1414	1,19591	,018
10	Hissedarların temel ilgisi, yatırımlarından maksimum getiri elde etmektir.	395	3,6582	1,13868	,000

$p \leq 0,05$ (1-Kesinlikle Katılmıyorum, 5-Kesinlikle Katılıyorum)

Sosyal Darwinizm felsefesine uygun değişkenlere ilişkin elde edilen bulgulara göre tüm ifadelerin aritmetik ortalamaları 3'ten (Kararsızım) farklı olduğu ($p \leq 0,05$) görülmüştür. Buna göre, 'Serbest ekonomi koşulları, toplumun gereksinimlerine en iyi biçimde hizmet edecektir. Rekabeti sınırlamak, yalnız topluma zarar verir ve aslında temel doğa yasalarını çiğner' (ort.:3,4 ve st. sap.:1,16), 'Çalışanların ücretleri, arz-talep yasalarına göre belirlenmelidir' (ort.:3,1 ve st. sap.:1,14) ve 'Hissedarların temel ilgisi, yatırımlarından maksimum getiri elde etmektir' (ort.:3,6 ve st. sap.:1,13) ifadelerine katılmadıkları yönde, diğer tüm ifadelerle katıldıkları yönde görüş bildirmişlerdir. Önerilen 10 ifade içerisinde alınan yanıtların ortalamalarına bakıldığında en küçük değer, 'Bugünkü iş dünyası ile geçmişteki arasında bir fark yoktur' ifadesine (ort.:1,9 ve st. sap.:1,13) denk gelmektedir. Öğrenciler bu görüşe katılmamakta ve fark olduğunu düşünmektedirler. Öte yandan, en büyük değer, 'Hissedarların temel ilgisi, yatırımlarından maksimum getiri elde etmektir' (ort.:3,6 ve st. sap.:1,13) ifadesine ilişkin olduğu görülmektedir.

İş etiği ölçeğindeki diğer önemli bir boyut *Ahlaki Nesnellik* olarak karşımıza çıkmaktadır. Sözkonusu felsefeye uygun düşen değişkenlere göre öğrencilerin algılamalarına ilişkin tanımlayıcı istatistikler ve alınan ortalama değerlerinin 3'ten farklılığı (3-kararsızım) tek örneklem t testi ile araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 6'da ayrıntılı olarak sunulmuştur.

Tablo 6. *Ahlaki Nesnellik Felsefesine Göre Alınan Yanıtlar*

Soru.№	Etikle İlgili Değişkenler	N	Ort.	St.Sap.	Sig.
1	Her iş bireyi, farkında olsun olmasın etik kurallara uygun bir şekilde hareket eder.	403	3,1390	1,16138	,017
2	Gerçekçi ve sorumluluk sahibi olmayı, kayıtsız şartsız sevgi ve sadakate yeğlerim.	401	3,1771	1,17093	,003
3	Gerçek etik, en başta kendi çıkarımı gözetmektir.	405	2,7185	1,24271	,000
4	Özverili olmak etik dışıdır (fedakârlık etik değildir).	406	2,4926	1,13690	,000
5	Bir kişiyi işine ve fedakârlığına göre yargılayabilirsiniz.	402	2,9701	1,19813	,618
6	Ürettiğinizden fazlasını tüketmemelisiniz.	407	3,5012	1,25135	,000

$p \leq 0,05$ (1-Kesinlikle Katılmıyorum, 5-Kesinlikle Katılıyorum)

Ahlaki Nesnellik Felsefesine uygun değişkenler temelinde elde edilen bulgulara göre '*Bir kişiyi işine ve fedakârlığına göre yargılayabilirsiniz*' ifadesinin dışındaki tüm değişkenlerin ortalaması 3'ten (Kararsızım) farklı olduğu görülmektedir. Buna göre, önerilen 6 ifade içerisinde alınan yanıtların ortalamalarına bakıldığında en küçük değer, '*Özverili olmak etik dışıdır*' ifadesine (ort.:2,4 ve st. sap.:1,13) denk gelmektedir. Öğrenciler bu görüşü desteklememektedir. Öte yandan, en büyük ortalama değer, '*Ürettiğinizden fazlasını tüketmemelisiniz*' ifadesine (ort.:3,5 ve st. sap.:1,25) denk gelmektedir. Ayrıca, öğrenciler '*Gerçek etik, en başta kendi çıkarını gözetmektir*' ifadesine (ort.:2,7 ve st. sap.:1,24) karşı olumsuz görüş bildirerek, ahlaki nesnellik boyutunda da bilinçli bir görüş sergilemiştir.

İş etiği ölçeğindeki diğer boyutlar olarak *yasallık ve etik görelilik* gösterilebilir. Sözkonusu felsefelerine uygun değişkenler temelinde öğrencilerin algılamalarına ilişkin ortalamalar Tablo 7'de sunulmuştur. Ayrıca, ortalama değerlerinin 3'ten farklılığı (3-kararsızım) tek örneklem t testi ile araştırılmış, elde edilen sonuçlar Tablo 7'de ayrıntılı olarak sunulmuştur.

Tablo 7. *Yasallık ve Etik Görelilik Felsefesine Göre Alınan Yanıtlar*

Soru.No	Etikle İlgili Değişkenler	N	Ort.	St.Sap.	Sig.
1	İş etiği temel olarak, insanların davranışlarıyla beklentileri arasında bir ayarlamadır (EG)	396	3,4773	0,99974	,000
2	Halkın iş insanlarının etik değerlerine olan güvensizliği, haklı değildir (EG)	395	2,8430	1,09714	,005
3	Yasalara uyarısan, etiğe aykırı davranmamış olursun (Y)	401	3,0823	1,20860	,173

$p \leq 0,05$ (1-Kesinlikle Katılmıyorum, 5-Kesinlikle Katılıyorum)

İş etiği ölçeğinin etik görelilik boyutu 2 ifadeden oluşmaktadır ve bu ifadelerle ilişkin öğrenci algılamalarının ortalaması incelendiğinde, '*İş etiği temel olarak, insanların davranışlarıyla beklentileri arasında bir ayarlamadır*' ifadesine karşı olumlu (ort.:3,5 ve st. sap.:0,99), '*Halkın iş insanlarının etik değerlerine olan güvensizliği, haklı değildir*' ifadesine karşı olumsuz görüş (ort.:2,8 ve st. sap.:1,09) bildirmişlerdir. Ayrıca, iş etiği ölçeğinin son boyutu olan yasallık tek bir ifade ile temsil edilmektedir. Yapılan araştırmanın sonuçlarına göre, '*Yasalara uyarısan, etiğe aykırı davranmamış olursun*' ifadesine karşı net bir yanıt

(ort.:3,0 ve st. sap.:1,20, $p=0.173$) alınamamıştır. Araştırmaya katılan öğrenciler yasalara uygun davranmanın etiğe de uygun davranmak anlamına gelmediğinin farkındadırlar.

Buraya kadar iş etiği ile ilgili tanımlayıcı bulgular üzerinde durulmuştur. Çalışmada ayrıca boyutlar temelinde dört üniversite öğrencilerinin tutumları arasında farklılıkların olup olmadığı ANOVA analizi ile test edilmiş ve elde edilen sonuçlar Tablo 8'de sunulmuştur. Tabloda da görüldüğü gibi, Etik Görülebilirlik Felsefesi (sig. $p=0,38$) ve Yasallık Felsefesi (sig. $p=0,58$) boyutlarında karşılaştırılmakta olan gruplar arasında (KTMÜ, HÜ, ADİÜ ve AYÜ) 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olmadığı, Makyavelist Felsefe (sig. $p=0.01$), Sosyal Darwinizm (sig. $p=0.01$), ve Ahlaki Nesnellik (sig. $p=0.00$), boyutlarında anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, farklılıkların bulunduğu boyutlarda, farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını görebilmek için Tukey testinden yararlanılmış ve sonuçları Tablo 9'da sunulmuştur.

Makyavelist Felsefe boyutunda tüm grupların yanıtları kararsız eğilimine yakın olmakla birlikte, KTMÜ öğrencilerinin ortalaması (ort.: 3,12 ve st. sap.:0,51), HÜ öğrencilerinin ortalaması (ort.: 2,99 ve st. sap.:0,49), ADİÜ öğrencilerinin ortalaması (ort.: 2,95 ve st. sap.:0,46) ve AYÜ öğrencilerinin ortalaması (ort.: 2,99 ve st. sap.:0,51) olduğu görülmektedir. Öğrenci gruplarının ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık ($p=0.01$) gözlenmiştir. Tukey testinin sonuçlarına göre (Tablo 9) sözkonusu farklılık KTMÜ ile ADİÜ arasında anlamlıdır. Diğer gruplar arasında bir farklılık yoktur.

Öte yandan *Sosyal Darwinizm Felsefesi* boyutunda tüm grupların yanıtları 3'ün altında olmakla birlikte, KTMÜ öğrencilerinin ortalaması (ort.: 2,82 ve st. sap.: 0,54), HÜ öğrencilerinin ortalaması (ort.: 2,61 ve st. sap.:0,52), ADİÜ öğrencilerinin ortalaması (ort.: 2,64 ve st. sap.:0,41) ve AYÜ öğrencilerinin ortalaması (ort.: 2,70 ve st. sap.:0,54) olduğu görülmektedir. Öğrenci gruplarının ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık ($p=0.01$) gözlenmiştir. Tukey testinin sonuçlarına göre (Tablo 9) sözkonusu farklılık KTMÜ ile HÜ ve KTMÜ ile ADİÜ arasında anlamlıdır. Diğer gruplar arasında bir farklılık bulunmamıştır.

Tablo 8. Boyutlar Temelinde Üniversiteler Arası Farklılıkların Testi

Etikle İlgili Boyutlar	Üniversiteler	N	Ort.	St.Sap.	Sig.
Makyavelist Felsefe	KTMÜ	97	3,12	,51391	,019
	HÜ	96	2,99	,49682	
	ADIÜ	114	2,95	,46688	
	AYÜ	100	2,99	,51194	
Sosyal Darwinizm Felsefesi	KTMÜ	97	2,82	,54606	,018
	HÜ	96	2,61	,52156	
	ADIÜ	114	2,64	,41250	
	AYÜ	100	2,70	,54850	
Ahlaki Nesnellik Felsefesi	KTMÜ	97	3,29	,52154	,000
	HÜ	96	2,84	,62709	
	ADIÜ	114	2,84	,57079	
	AYÜ	100	3,06	,70899	
Yasallık Felsefesi	KTMÜ	96	3,20	1,10138	,587
	HÜ	95	3,10	1,25879	
	ADIÜ	113	3,07	1,32770	
	AYÜ	97	2,96	1,11727	
Etik Görelilik Felsefesi	KTMÜ	97	3,27	,71466	,387
	HÜ	96	3,14	,73955	
	ADIÜ	114	3,17	,79262	
	AYÜ	100	3,07	,88869	

$p \leq 0,05$

Etik Görelilik ($p=0.38$) ve *Yasallık Felsefe* ($p=0.58$) boyutlarında öğrenci gruplarının yanıt ortalamaları arasında anlamlı farklılık bulunamamıştır. Ancak *Ahlaki Nesnellik Felsefesi* boyutunda ($p=0,00$) üniversiteler arasında anlamlı farklılık olup, KTMÜ öğrencilerinin ortalaması (ort.: 3,29 ve st. sap.:0,52), HÜ öğrencilerinin ortalaması (ort.: 2,84 ve st. sap.:0,62), ADİÜ öğrencilerinin ortalaması (ort.: 2,84 ve st. sap.:0,57) ve AYÜ öğrencilerinin ortalaması (ort.: 3,06 ve st. sap.:0,70) olduğu saptanmıştır. Ayrıca, Tukey testinin sonuçlarına göre (Tablo 9) sözkonusu farklılık KTMÜ ile HÜ, KTMÜ ile ADİÜ ve KTMÜ ile AYÜ arasında anlamlıdır.

Üniversiteler arası gruplama yapıldığında, Sosyal Darwinizm ve Ahlaki Nesnellik görüşlerinde KTMÜ ile AYÜ öğrencileri arasında ve HÜ ile ADİÜ öğrencileri arasında daha çok yakınlık ve benzerlik ortaya çıkmaktadır. Kırgızistan ile Kazakistan ve Türkiye ile Azerbaycan arasındaki coğrafi, kültürel ve tarihsel yakınlıkların, etik tutumlar konusundaki bu benzeşmede önemli etkisinin olduğu ileri sürülebilir.

Tablo 9. Üniversiteler Arası Farklılıklar: Tukey Testi

Etik Boyutları	(I) Üniversite	(J) Üniversite	Ortalama Farkı (I-J)	St. Hata	Sig.
Makyavelist Felsefe	KTMÜ	HÜ	,15135	,06989	,135
		ADİÜ	,20024*	,06706	,016
Sosyal Darwinizm Felsefesi	KTMÜ	AYÜ	,16399	,06918	,084
		HÜ	,21283*	,07295	,019
Ahlaki Nesnellik Felsefesi	KTMÜ	ADİÜ	,18310*	,07000	,045
		AYÜ	,12008	,07221	,345
Yasallık Felsefesi	KTMÜ	HÜ	,44267*	,08785	,000
		ADİÜ	,44951*	,08429	,000
Etik Görelilik Felsefesi	KTMÜ	AYÜ	,22827*	,08696	,044
		HÜ	,09265	,17514	,952
Görelilik Felsefesi	KTMÜ	ADİÜ	,12712	,16798	,874
		AYÜ	,23915	,17423	,517
Etik Görelilik Felsefesi	KTMÜ	HÜ	,12221	,11343	,704
		ADİÜ	,09260	,10883	,830
Etik Görelilik Felsefesi	KTMÜ	AYÜ	,19304	,11228	,315

$p \leq 0,05$

KTMÜ öğrencileri, Sosyal Darwinizm dışındaki diğer tüm etik kategorilerinde diğer üç Üniversite grubu öğrencilere göre daha büyük bir ortalama oranıyla katılma yönünde görüş bildirmekte ve AYÜ ile birlikte Ahlaki Nesnellik ile Etik Görelilik Felsefelerine yakın bir etik tutum göstermektedirler. HÜ ve ADİÜ öğrencileri ise Yasallık ve Etik Görelilik felsefelerine yakın bir etik tutum göstermektedirler. Dört Üniversitenin öğrencileri de Sosyal Darwinizm Felsefesine katılmama yönünde, Etik Görelilik Felsefesine katılma yönünde bir etik tutum içindedirler. Öte yandan bu iki felsefe dışında dört Üniversitenin öğrencilerinin ortalamaları ne katılıyorum ne de katılmıyorum, yani 3 ortalaması (kararsızım) dolayında çıkmış olup, standart sapmaları da dikkate alınarak yukarıdaki saptamalarda bulunulmuştur.

Ayrıca, etik boyutları temelinde öğrencilerin cinsiyetine, yaşına ve sınıflarına göre verdiği yanıtlar arasında anlamlı farklılık olup olmadığı araştırılmış, yalnızca anlamlı sonuçlar veren değişkenlere ilişkin bulgular Tablo 10 ve Tablo 11'de sunulmuştur. Yapılan ANOVA testinin sonuçlarına göre etik algılamaları cinsiyet ve yaşa göre farklılık göstermemektedir. Ancak, öğrencinin eğitimin hangi aşamasında (sınıfta) bulunduğuyla ilgili olarak bazı boyutlarda farklılık görülmektedir. Etik boyutlarını oluşturan *Makyavelist Felsefe* ($p=0.19$) ve *Etik*

Görelilik Felsefeleri ($p=0.61$) karşılaştırılan gruplar arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Alınan yanıtların ortalamalarının genellikle 3'e yakın (kararsızım) eğiliminde olduğu gözlenmektedir.

Öte yandan *Sosyal Darwinizm Felsefesi* boyutunda sınıflara göre anlamlı farklılık ($p=0.05$) olduğu görülmüştür. Sınıflar genelde Sosyal Darwinizme katılmama eğiliminde olmakla birlikte Tukey testinin sonuçlarına göre (Tablo 11) sözkonusu farklılık I. ile IV. sınıf öğrencilerinin arasında anlamlı olup, I.sınıf öğrencileri IV. Sınıf öğrencilerine kıyasla daha çok katılmama eğilimine sahiptir.

Tablo 10. *Etik Boyutlarında Sınıflara Göre Farklılık*

Etik Boyutları	Sınıf	N	Ort.	St.Sap.	Sig.
Makyavelist Felsefe	I	109	3,0188	,49170	,196
	II	113	3,0960	,48364	
	III	89	2,9994	,50541	
	IV	96	2,9527	,47476	
	<i>Toplam</i>	407	3,0204	,48961	
Sosyal Darwinizm Felsefesi	I	109	2,6137	,51458	,052
	II	113	2,6906	,49717	
	III	89	2,6683	,55995	
	IV	96	2,8081	,46137	
	<i>Toplam</i>	407	2,6928	,51123	
Ahlaki Nesnellik Felsefesi	I	109	3,1263	,63158	,043
	II	113	2,8932	,60088	
	III	89	2,9552	,61675	
	IV	96	3,0260	,67637	
	<i>Toplam</i>	407	3,0005	,63503	
Yasallık Felsefesi	I	106	3,3491	1,28761	,010
	II	111	3,0991	1,18287	
	III	88	3,0682	1,16259	
	IV	96	2,7812	1,13512	
	<i>Toplam</i>	401	3,0823	1,20860	
Etik Görelilik Felsefesi	I	109	3,1055	,81953	,613
	II	113	3,1327	,81289	
	III	89	3,2079	,70231	
	IV	96	3,2344	,80116	
	<i>Toplam</i>	407	3,1658	,78793	

$p \leq 0,05$

Ahlaki Nesnellik Felsefesi boyutunda da sınıflara göre anlamlı farklılık ($p=0.04$) olduğu saptanmıştır. Sınıf ortalamalarına bakıldığında, I. sınıf öğrencilerinin

ortalaması (ort.: 3,12 ve st. sap.:0,63) ve II. sınıf öğrencilerinin ortalaması (ort.: 2,89 ve st. sap.:0,60) en farklı ortalamalar olup, Tukey testinin sonuçlarına göre (Tablo 11) sözkonusu farklılık I. ile II. sınıf öğrencilerinin arasında anlamlı görülmektedir. I. sınıf öğrencilerinin ahlaki nesnellik görüşüne katılma eğilimleri II. sınıf öğrencilerine göre daha yüksektir.

Ayrıca, *Yasallık Felsefesi* boyutunda da sınıflara göre anlamlı farklılık ($p=0.01$) olduğu ortaya çıkmıştır. Sınıf ortalamalarına bakıldığında, I. sınıf öğrencilerinin ortalaması (ort.: 3,34 ve st. sap.:1,28) ve IV. sınıf öğrencilerinin ortalaması (ort.: 2,78 ve st. sap.:1,13) en farklı ortalamalar olup, Tukey testinin sonuçlarına göre (Tablo 11) sözkonusu farklılık I. ile IV. Sınıf öğrencilerinin arasında anlamlı görülmektedir. I. sınıf öğrencileri yasallık görüşüne katılma eğiliminde iken IV.sınıf öğrencileri katılmama eğiliminde görünmektedirler.

Tablo 11. *Sınıflararası Farklılıklar: Tukey Testi*

Etik Boyutları	(I) Sınıf	(J) Sınıf	Ortalama Farkı (I-J)	St. Hata	Sig.
Makyavelist Felsefe	I	II	-,07713	,06559	,642
		III	,01950	,06980	,992
		IV	,06611	,06839	,768
Sosyal	I	II	-,07697	,06823	,672
III		-,05465	,07261	,876	
IV		-,19441*	,07114	,033	
Ahlaki	I	II	,23308*	,08471	,031
Nesnellik		III	,17106	,09015	,231
Felsefesi		IV	,10026	,08832	,668
Yasallık	I	II	,24996	,16244	,415
		III	,28087	,17250	,364
		IV	,56781*	,16852	,005
Etik	I	II	-,02724	,10594	,994
III		-,10236	,11273	,801	
IV		-,12887	,11045	,648	

$$p \leq 0,05$$

Gerek ortalamalara ve gerekse Tukey testi sonuçlarına göre Makyavelist ve Etik Görelilik felsefeleri açısından sınıflar arasında anlamlı bir farklılık görülmemekte olup, dört sınıfın öğrencileri de Sosyal Darwinizm Felsefesine katılmama yönünde, Etik Görelilik Felsefesine katılma yönünde bir etik tutum içindedirler. Bu sonuç Üniversitelere göre elde edilen sonuçlarla da uyumlu olup, testler tutarlılık göstermektedir.

Sonuç ve Öneriler

Her ne kadar giderek değişen bir dünyada yaşanırsa yaşansın, küreselleşme nedenli değişim ve dönüşümlere yol açarsa açsın, değişen dünyada değişmeyen birtakım değerlerin olmasına ve bunların sürdürülmesine gereksinim olduğu da bir gerçektir. Günümüz öğrencilerinin geleceğin yöneticileri, işverenleri ve politikacıları olarak topluma karşı etik davranış sergilemeleri, yüksek eğitimleri sırasında öğrencilere iş etiği, meslek etiği ve işletmecilikte etik uygulamalar gibi konularda dersler verilmesiyle yakından ilgili bulunmaktadır. Dolayısıyla, araştırma konusunda bu çalışma ile ilgili literatür ve önceden yapılan alan araştırmalarının sonuçları dikkate alındığında, üniversite öğrencilerinin iş etiğine yönelik tutumlarının belirlenmesi gelecek açısından önem taşımaktadır (Armstrong vd. 2003, Felton ve Sims 2005, Jagger ve Volkman 2013).

Yapılan alan araştırmasının sonuçlarına göre, örnek alınan dört üniversite öğrencileri (N=407) arasında etik ile ilgili boyut ve değişkenler temelinde bir takım anlamlı farklılıkların olduğu saptanmıştır. Öğrenciler, iş dünyasının kendine özgü kurallarının olduğunu, günümüz ve geçmiş iş yaşamı arasında bazı farklar bulunduğunu, hissedarların temel ilgisinin yatırımlarından maksimum getiri elde etmek olduğunu ve gerçek etiğin en başta kendi çıkarını gözetmek olmadığını düşünmektedirler.

Öte yandan, etik boyutları temelinde öğrencilerin cinsiyetine, yaşına ve sınıflarına göre verdiği yanıtlar arasında anlamlı farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Öğrencilerin sınıf ortalamalarına bakıldığında etik boyutları temelinde farklılıklar söz konusudur. Örneğin, I.sınıf öğrencileri IV. Sınıf öğrencilerine kıyasla sosyal darvinizme daha çok katılmama eğilimine sahiptir. I. sınıf öğrencilerinin ahlaki nesnellik görüşüne katılma eğilimleri II. sınıf öğrencilerine göre daha yüksektir, yasallık görüşü üst sınıflara doğru gittikçe, tersine azalmaktadır. Söz konusu sonuçlar Rusya'da yapılan çalışma sonuçları ile benzerlik göstermektedir (Ludlum ve Moskaloinov 2005). Ayrıca sosyal darvinizm ve ahlaki nesnellik boyutlarında ülkeler arası farklılıklar söz konusudur. Üniversiteler arası gruplama yapıldığında, sosyal darvinizm ve ahlaki nesnellik görüşlerinde KTMÜ ile AYÜ öğrencileri arasında ve HÜ ile ADİÜ öğrencileri arasında daha çok yakınlık ve benzerlik ortaya çıkmaktadır. Kırgızistan ile Kazakistan ve Türkiye ile Azerbaycan arasındaki coğrafi, kültürel ve tarihsel

yakınlıkların, etik tutumlar konusundaki bu benzeşmede önemli etkisinin olduğu ileri sürülebilir. Ayrıca ilgi çekici husus, etik algılamaları üzerinde öğrencilerin cinsiyet ve yaşa göre farklılık göstermemesidir. Farklı coğrafyalarda yapılan araştırma sonuçları, öğrencilerin cinsiyetine göre onların etik algılama ve düşünceleri farklılık göstermektedir (Phau ve Kea 2007, Al-shaikh vd. 2012, Özalp vd. 2008). Söz konusu destekleyen çalışmalar da mevcuttur (Fatoki ve Marengo 2012).

Bu bağlamda, yalnız işletme değil, diğer tüm yükseköğretim program ve alanlarında öğrencilerin ders programlarında yer alan bazı derslerin içeriğine iş etiği ve sosyal sorumluluk konularının sokulması, daha köktenci bir yaklaşım olarak müfredatta ayrı bir ders olarak ‘İş Etiği’ dersinin programlara konulması önerisi getirilebilir. Ancak İş Etiği derslerinin yüksek eğitim kurumlarında sadece formel olarak yer almaması son derece önemlidir (Gölbaşı 2009, Rizvi vd. 2012).

Ayrıca, araştırmanın farklı ekonomik, finans, kültürel, siyaset bilimleri, iletişim, turizm gibi alanlarında eğitim görmekte olan, geleceğin profesyonel yöneticileri ve politikacıları olacak öğrencileri üzerinde yapılması diğer bir öneri olarak sunulabilir. Genel olarak yüksek eğitim gören tüm bireylerin iş etiği konusunda daha çok hassas olmaları ve yüksek eğitilmiş bireylerin yüksek etik standartlarına daha çok gönüllü olmaları beklenmektedir. İş etiği konusunda iyileştirme yapabilmek için öğrencilerle sınırlı kalmayıp, değişik coğrafyadaki girişimci, politikacı gibi farklı kesimlerin algılarının ölçülmesi konusu günümüzde araştırılması gereken konular arasında yer almaktadır.

Kaynaklar

- Alonso-Almeida, Maria et al. (2015) “Corporate social responsibility perception in business students as future managers: a multifactorial analysis”. *Business Ethics: A European Review* 24 (1): 1-17.
- Al-shaikh, Fuat et al. (2012). “Business Students Attitudes towards Business Ethics: Evidence from Kuwait”. *International Conference on Business, Economics, and Behavioral Sciences (ICBEBS’2012)*. April 13-15. Pattaya.
- Ahmad, Zauwiyah et al. (2008). “Malaysian university students’ attitudes to academic dishonesty and business ethics”. *Asia Pacific Journal of Education* 28 (2): 149–160.
- Armstrong, Mary Beth et al. (2003). “Ethics education in accounting: moving

- toward ethical motivation and ethical behavior”. *Journal of Accounting Education* 21 (1): 1–16.
- Assudani, Rashmi et al. (2011). “The Effect of Pedagogy on Students’ Perceptions of the Importance of Ethics and Social Responsibility in Business Firms”. *Ethics & Behavior Journal* 21 (2): 103–117.
- Bageac, Daniel et al. (2011). “Management Students’ Attitudes Toward Business Ethics: A Comparison Between France And Romania”. *Journal Of Business Ethics* 98: 391-406.
- Barclay, Jean and Kenneth Smith (2003). “Business Ethics and the Transitional Economy: A Tale of Two Modernities”. *Journal of Business Ethics* 47 (4): 315-325.
- Bayraktaroğlu, Serkan vd. (2005). “Etik eğitiminde neredeyiz?: İİBFakülteleri örneği”. 2. *Siyasette ve Yönetimde Etik Sempozyumu’nda sunulan bildiri*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- Chan, Kam C. et al. (2010). “Business Ethics Research: A Global Perspective”. *Journal of Business Ethics* 95 (1): 39-53.
- Comegys, Charles et al. (2013). “Attitudes Toward Business Ethics and Degree of Opinion Leadership of Future Managers in The United States, Finland, and China”. *Journal of International Education Research* 9 (1): 7-20.
- Eğri, Taha ve Lürfi Sunar (2010). “Türkiye’de İş Ahlakı Çalışmaları: Mevcut Durum ve Yönelimler”. *İş Ahlakı Dergisi* 3 (5): 41-67.
- Erdener, Carolyn (2011). “Business Ethics as a Field of Teaching, Training, and Research in Central Asia”. *Journal of Business Ethics, Global Survey of Business and Economic Ethics* 1 (104): 7-18.
- Fatoki, Olawale and Mathew Marembo (2012). “An Investigation into the Attitudes Toward Business Ethics by University Students in South Africa”. *African Journal of Business Management* 6 (18): 5865-5871.
- Felton, Edward L. and Ronald. R. Sims (2005). “Teaching Business Ethics: Targeted Outputs”. *Journal of Business Ethics* 60: 377-391.
- Galbraith, Sharon and Harriet Buckman Stephenson (1993). “Decision Rules Used by Male and Female Business Students in Making Ethical Value Judgments”. *Journal of Business Ethics* 12 (3): 227-233.
- Geybullayev, Geybulla ve Erol Kurubaş (2002). “Türk Cumhuriyetlerinin Entegrasyonu: Fırsatlar, Sorunlar ve Çözüm Yolları”. *SDE İİBF Dergisi* 7 (1): 19-45.
- Gölbaşı, Şükran (2009). “Ahlaki Davranışların Kurumsallaşmasında İşletmecilik Okullarının Rolü”. *İş Ahlakı Dergisi* 2 (4): 21-41.
- Gulova, Asena vd. (2013). “Attitudes towards Business Ethics: An Empirical Study on Turkish Senior Business Students”. *2nd International Conference on Economics, Business Innovation*. May 19-20. Copenhagen, Denmark.
- Harris, Jared D. et al. (2009). “Ethics and entrepreneurship”. *Journal of Business*

- Venturing* 24: 407–418.
- Jagger, Suzy and Richard Volkman (2013). “Helping students to see for themselves that ethics matters”. *International Journal of Management Education* 1-9.
- Kacetl, Jaroslav (2014). “Business Ethics for Students of Management”. *Social and Behavioral Sciences* 10: 9875 – 9879.
- Kum-Lung, Choe and Lau Teck-Chai (2010). “Attitude towards Business Ethics: Examining the Influence of Religiosity, Gender and Education Levels”. *International Journal of Marketing Studies* 2 (1): 225-232.
- Kutvan, Ali Bülent (2014). “A Research on Managerial Ethics in Azerbaijan Media Organizations”. *Academic Journal of Information Technology* 5 (16): 21-36.
- Ludlum, M.P. and Sergei Moskaloinov (2005). “Russian Student Views on Business Ethics: PostEnron”. *College Student Journal* 39 (1): 156-164.
- Lumsden, Jason and Olawale Fatoki (2013). “An Investigation into the Attitudes of Business and Non-business University Students toward Business Ethics in South Africa”. *Anthropologist* 15 (3): 249-253.
- Nurmakhmatuly, Arman (2009). *Kamu ve özel sektör işletmelerinde yöneticilerin iş etiğine ve bireyselciliğe ilişkin tutum ve davranışları üzerinde kültürlerarası bir araştırma: Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Türkiye örneği*. Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Nurmakhmatuly, Arman (2010). “Attitudes and Behaviors towards Business Ethics of Kazakh and Turkish Managers”. *Turkish Journal of Business Ethics* 3 (5): 69-96.
- Özalp, İnan vd. (2008). “İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğrencilerinin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Algılamaları Üzerine Bir Arastırma”. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8 (1): 69–84.
- Özden, Kenan vd. (2014). “Üniversite Öğrencilerinin İş Etiğine Yönelik Tutumları: Kırgızistan ve Türkiye Örneği”. 6. *Uluslararası Girişimcilik Kongresi Bildirileri*. 24-26 Nisan 2014.
- Phau, Ian and Garick Kea (2007). “Attitudes of University Students toward Business Ethics: A Cross-National Investigation of Australia, Singapore and Hong Kong”. *Journal of Business Ethics* 72 (1): 61-75.
- Preble, John. F. and Arie Reichel (1988). “Attitudes towards Business Ethics of Future Managers in the U. S. and Israel”. *Journal of Business Ethics* 7 (12): 941-949.
- Rizvi, Shaheer et al. (2012). “Business Students’ Attitude Towards Business Ethics in Pakistan”. *European Scientific Journal* 8 (25): 178-188.
- Rossouw, Deon and Christoph Stückelberger (2012). “Global Survey of Business Ethics in Training, Teaching and Research”. *Globethics.net Global* No. 5. ISBN 978 2 940428 38 0.
- Shields, R. et al. (2013). “Undergraduate Attitudes toward Business Ethics: A

- Cross-Cultural Comparison”. *Journal of Studies in Education* 3 (4): 72-80.
- Sims, Randi L. and A. Ercan Gegez (2004). “Attitudes towards Business Ethics: A Five Nation Comparative Study”. *Journal of Business Ethics* 50 (3): 253-265.
- Sims, Randi L. and Dominique Wimmer (2011). “Attitudes Towards Business Ethics: A Study of Austrian Student’s Views”. *Academy of Business Disciplines Annual Conference*. Fort Myers Beach, FL.
- Small, Michael W. (1992). “Attitudes towards Business Ethics Held by Western Australian Students: A Comparative Study”. *Journal of Business Ethics* 11 (10): 745-752.
- Yıldırım, Mehmet Halit ve Şerife Uğuz (2012). “İş Etiği ve Üniversite Öğrencilerinin Etik Algılarını Ölçmeye Yönelik Bir Araştırma”. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi* 4 (1): 177-187.

Invariable Values in Changing World: Students' Attitudes toward Business Ethics in Turkic Republics

Seyil NAJİMUDİNOVA*

Azamat MAKSÜDÜNOV**

Kenan ÖZDEN***

Elshan BAGIRZADEH****

Rashid TAZHİBAYEV*****

Abstract

In recent years, corporate social responsibility and business ethics issues are one of the outstanding topics for business in their efforts to attain respectable niche and growth. In spite of the rapid changes in business world and different cultural backgrounds, it is extremely important to keep on business ethics as a field of training, teaching and research. In this regard, this study aims to reveal attitudes of Business students as future entrepreneurs and managers toward business ethics in Kyrgyzstan, Turkey, Kazakhstan and Azerbaijan case. For this purpose, an AT-BEQ questionnaire form was conducted to total 407 Business students in Kyrgyz - Turkish Manas University (n=97), Haliç University (n=96), Azerbaijan State University of Economics (UNEC) (n=114) and Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University (n=100). The results show students are enough conscious on business ethics, and significant differences in attitudes in cross cultural perspective. The findings are believed to be useful to educational institutions and future generations of managers and entrepreneurs.

Key Words

Business education, entrepreneurship, ethics, business ethics, ATBEQ, values, work values, cross-cultural studies, Turkic Republics

Date of Arrival: 05 March 2016 –Date of Acceptance: 11 May 2017

You can refer to this article as follows:

Najimudinova, Seyil vd. (2018). "Değişen Dünyada Değişmeyen Değerler: Türk Cumhuriyetlerinde Üniversite Öğrencilerinin İş Etiğine Yönelik Tutumları". *bilig – Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 87: 129-156.

* Assis. Prof. Dr., Kyrgyz-Turkish Manas University- Bishkek/Kyrgyzstan
seyil.najimudinova@manas.edu.kg

** Assis. Prof. Dr., Kyrgyz-Turkish Manas University- Bishkek/Kyrgyzstan
azamat.maksudunov@manas.edu.kg

*** Prof. Dr., Istanbul Gelişim University – Istanbul/Turkey
kozden@gelisim.edu.tr

**** Assoc. Prof. Dr., Azerbaijan State University of Economics – Baku/Azerbaijan
elshan.bagirzadeh@unec.edu.az

***** PhD, Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University– Turkestan/Kazakhstan
rashid.tazhibayev@ayu.edu.kz

Неизменные ценности в меняющемся мире: отношение студентов к бизнес-этике в тюркоязычных республиках

Сейил Нажимудинова*

Азамат Максудунов**

Кенан Озден***

Эльшан Багирзаде****

Рашид Тажибаев*****

Аннотация

В последние годы корпоративная социальная ответственность и этика бизнеса стали одними из популярных тем в бизнес-структурах в их поисках достойной ниши и перспективы роста. Невзирая на быстрые изменения и культурные различия в мире бизнеса, крайне важно акцентировать внимание на вопросах обучения бизнес-этике и проводить исследования в этом направлении. В связи с этим, данное исследование имеет своей целью выявить отношение сегодняшних студентов, как потенциальных предпринимателей и управленцев, к этике бизнеса на примере студентов, обучающихся на отделении “Менеджмент” в Кыргызстане, Турции, Казахстане и Азербайджане. Для этой цели были опрошены в общей сложности 407 студентов из таких университетов, как Кыргызско-Турецкий Университет “Манас” (97), Университет “Халич” (96), Азербайджанский Государственный Экономический Университет (114) и Международный казахско-турецкий университет имени Ходжи Ахмеда Ясави (100). Результаты показывают, что студенты достаточно сознательны в вопросе бизнес-этики, и свидетельствуют о существовании кросс-культурных различий по разным аспектам бизнес-этики. Полученные данные могут быть полезными для высших учебных заведений и будущего поколения управленцев и предпринимателей.

Ключевые слова

Бизнес-образование, предпринимательство, этика, бизнес-этика, ценности, кросс-культурные исследования, АТВЕQ, тюркоязычные республики

Поступило в редакцию: 5 марта 2016 г. – Принято в номер: 11 мая 2017 г.

Ссылка на статью:

Najimudinova, Seyil vd. (2018). Değişen Dünyada Değişmeyen Değerler: Türk Cumhuriyetlerinde Üniversite Öğrencilerinin İş Etiğine Yönelik Tutumları. *bilig – Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 87: 129-156.

* Кыргызско-Турецкий университет “Манас” - Бишкек/Кыргызстан

seyil.najimudinova@manas.edu.kg

** Кыргызско-Турецкий университет “Манас” - Бишкек/Кыргызстан

azamat.maksudunov@manas.edu.kg

*** Стамбульский университет “Гелишим” - Стамбул/Турция

kozden@gelisim.edu.tr

**** Азербайджанский государственный экономический университет – Баку/Азербайджан

elshan.bagirzadeh@unec.edu.az

***** Международный казахско-турецкий университет имени Х. А. Ясави – Туркестан/Казахстан

rashid.tazhibayev@ayu.edu.kz